

פרוטוקול מס' ~~145~~ 144

ישיבת ועדת הכלכלה
יום ד', כ"ט בכסלו תשל"ו - 3.12.75
שעה 8.30 בנזקר

נ כ ח ו

חברי הוועדה:

י. הורביץ - היו"ר
ס. דרובלס
ע. הזר
א. זילברברג
ס. חריש
א. לבני
י. פרנק
י. דרניצקי (יורין)

מוזמנים:

אבו רביעה חסאד
סאיר פעיל

מתורגמן	-	דניאל דניאל
נציגי שבטי	}	אלעקסי גורי חסן
הבדואים		ש"ן עודה אבו סריחאן
בנגב		ש"ן סולזמן אלהוזייל
יועץ ראש הממשלה		ש"ן אברהים איד אבו רקייק
לעניני ערבים	-	ש"ן סלאמה אלהוזייל
מינהל מקרקעי ישראל	-	ש. טולידנו
מנהל המח' האזרחית	-	ג. לובסקין
של פרקליטות המדינה	-	גב' פ. אלבק
מינהל מקרקעי ישראל	-	ס. דיין

סזכיר הוועדה:

י. פלכסר

יועץ כלכלי:

ד. לב

רשמה:

לאה צ'סנר

סדר-היום: ענין הקרקעות של בדואי הנגב -
הצעות לסדר-היום של חברי הכנסת ח. אבו-רביעה,
ס. פעיל וט. טובי

פותח את הישיבה.

היו"ר י. חורבין:

הנוהג המקובל הוא שנושאים מועברים מהמליאה לוועדה, אבל אנחנו הנהגנו מנהג נוסף, שחלק מהנושאים יזומים על-ידי חברי הוועדה. הנושא שלפנינו הועבר ממליאת הכנסת לוועדה בעקבות הצעה לסדר-היום של שלושה חברי כנסת: מ. פעיל, ת. סופי ואבו-רביעה, ואני סברתי אותם על יוזמתם.

אני מקווה שהדיונים שלנו יביאו לפתרון הבעיה

שהועלתה בכנסת.

מדבר בקיצור, מתוך הנחה שהיושבים כאן יודעים את העניין וקראו את הדברים שאמרנו בכנסת.

מ. פעיל:

מדובר ב-12 שבטים בדואים, שרובם היו תומכי התנועה הציונית, וגילו אהדה לנו בזמן מלחמת העצמאות והקמת המדינה. בזה הם בעצם גזרו על עצמם בגזירת גורל שותפות אתנו. הם נושלו בראשית שנות ה-50 מ-300,000 דונם אדמות שלהם בסביבות באר-שבע, מזרחית או צפונית-מזרחית לאיזור שהיום הוא ערד. הם קיבלו בשטח מערבה אדמה של 50,000 דונם של אדמה פחות דשנה. כלומר, הרבה פחות אדמה וגם פחות טובה.

הבעיה התעוררה לפני כמה שנים, כאשר התחיל מיסוד קרקעות, והם העלו זכות לקרקעות הקודמות שלהם. הם סביבים שאת רוב הקרקע לא יוכלו לקבל חזרה, כי בינתיים התרחשו דברים בשטח: עשו כבישים, הקימו ישובים, רכבת ויש שם גם מחנות צבאיים. הם דורשים לקבל חזרה מה שנשאר מאדמתם באיזור ההוא, ופיצוי מתאים - בין בכסף, בין באדמה במקום אחר - בצורה מהוגנת. אני בטוח שנהגנו אתם לא בהגינות בשנות ה-50.

אני כיהודי וציוני כאשר נודעו לי הדברים באורח עמוק יותר - ואמרתי זאת גם בדברי בכנסת - הרגשתי טעם תפל, כי כאיש חטיבת הנגב אני יודע את מידת השיתוף שהיה בינינו ובינם בימים ההם. כאשר יצאנו לכבוש את באר-שבע היה משה חטיבת הנגב במאהל של הש"ך מולימן אל הוזייל, ונדהמתי עכשיו לשמוע מפיהם טענות קשות נגד המדינה.

אחד השייכים, מוסה אל חנעב מדבר עברית ויידיש, וכאשר אני שומע מפי הטפת מוסר כזאת, שהנה לפני קום המדינה, כאשר אנחנו רצינו לקנות אדמות שלחנו אליהם שליחים רשמיים, ניהלנו משא-ומתן בין בשיטות ישירות ובין בעקיפין, כי היה חוק הקרקעות; וכאשר הם הסכימו לסכור לנו דאגנו לסידורים ורשמנו את האדמה בסאבו כבאר-שבע כיאה וכנאה. אחרי המלחמה כשהפכנו לשליטים רבובים התחלנו לנהוג כלפיהם כמו כלפי השבטים שלא היו לנו אתם יחסיים.

זוהי ועדה של הכנסת, לפי דעתי חובה עלינו, על הכנסת, הממשלה, וכל הרשויות, למצוא מוצא מכובד, הוגן וצודק, כדי שנוכל להראות כצודקים גם כלפי עצמנו וגם קבל עם.

ברצוני להפנות שימת-לב היו"ר, שהפרשה הזאת כבר הגיעה לעתונות האמריקנית. ישנו בארץ כתב של ה"לוס אנג'לס טיימס" והוא פרסם כתבה גדולה בנושא זה בחוץ-לארץ. דברים כאלה אי-אפשר להסתיר. גם לצרכי פנים וגם לצרכי חוץ צריך שהעולם ידע, וגם הציבור הישראלי, שבמדינת-ישראל נוקטים באמות של צדק. אם היה קיפוח אנחנו רואים זאת כמעשה חריג ולא כדרך חיים, ואנחנו מחפשים לו פתרון.

ח. אבו-רביעה:
 תורגם מערבית
 אני מאושר שהגעת היום למקום שבו מתברר
 ויתברר הצדק שבתביעה שלנו. הבעיה שברצוני
 לעמוד עליה היא אחת הבעיות הקשות ביותר,
 ולא קל לי לדבר עליה. בעיה זו קובעת את גורלנו באותה מדינה שאנחנו
 חיים בה. ברצוני לציין שיש לי ראיות והוכחות לדברים שאני עומד
 להביא.

השנה לאל שתושבי הנגב הוכיחו ב-1947 מהי
 עמדתם כלפי מדינת-ישראל. נתקלנו בבאר-שבע ובנגב גם בטוב שבו וגם
 ברע שבו. האמת היא שבמדינת-ישראל יש צדק, וגם אנחנו כבדואים שואפים
 לקבל את חלקנו בצדק הזה.

היום יש כ-36,000 בדואים אשר מתפרשים על
 שטח אדמה גדול בנגב. הבדואים נמצאים בנגב עוד מזמן התורכים, ומיום
 קום המדינה ועד עכשיו. אנחנו חיינו ועיבדנו את האדמות האלה ועל כן
 אנחנו טוענים לבעלות על האדמות האלה. אנחנו יכולים להוכיח שהאדמות
 האלה בבעלותנו עוד מזמן התורכים, כי עד עכשיו אנשים בגיל 80 שהתגוררו
 קודם לכן עם הבדואים בנגב באים לחפש את האדמות שלהם. היהודים קנו
 את האדמות מהבדואים.

קניית האדמות בנגב על-ידי יהודים אני מחלק
 לשניים: היו יהודים שקנו אדמות באופן פרטי; והיתה חברה של הקהל
 שקנתה את האדמות באופן רשמי. עוד בזמן התורכים היה יודע שהבדואים
 מתדיינים על נושא זה של בעלות על הקרקע. כל הבדואים שחיו על אדמות
 אלה גם בזמן התורכים רכשו אדמות אלה באמצעות קושאן; כמובן לא קושאן
 עם רישום בטאבו. כולם יודעים היכן האדמות שלהם, ולא חשוב היה איפה
 הוא גר, אם בבאר-שבע או במקום אחר.

הי"ד י. הורביץ: האם יש הוכחות לבעלות ואיפה הן?

ח. אבו-רביעה:
 זה רשום בשני מקומות, גם אצל הממשלה וגם
 אצל השי"ך יש מחברת בה רשומות כל האדמות של
 אני מתייחס לרישומים מזמן המנדאט.

אנחנו טוענים לאדמות שלנו, ואין אנחנו
 חושקים באדמות של אנשים אחרים, ואיננו רוצים לקפח אף אחד. האדמות
 של העיר באר-שבע נקנו מהבדואים. כל האדמות של הקיבוצים שהוקמו
 בשנת 1946 נקנו מהבדואים.

הנוהג לקניית אדמות היה כזה: היו לוקחים
 את בעל הקרקע אל סוּסל הסחוז או אל האחראי על הסחוז, והוא היה מזהיר
 בפניו שהוא סוּסל על זכויותיו על הקרקע, ואותה קרקע היתה עוברת ברכוש
 של הקונה. יש בידינו קבלות על סס רכוש ששילמנו עוד בזמן המנדאט.
 נוסף לזה אנחנו חיים על האדמות האלה זה מאות בשנים.

אני מאמין שאנחנו נמצאים במדינה דמוקרטית,
 במדינה ששיתפנו פעולה אתה בה, ברכוש ובכל דבר אחר. אני מאמין
 שהממשלה לא תקפח אותנו לא תגזול את זכויותינו. אפילו אם היא תוכיח
 את הבעלות שלה, גם מבחינה חוקית יותר טוב אם היא יכולה ללכת יחד אתנו

7 גם בשנות ה-50 החרים את האדמות מסיבות
 שונות, אם מבחינה בטחונית ואם מבחינה כלכלית או מבחינה אחרת. רבות
 מהאדמות האלה אינן מנוצלות; לא הוקמו עליהן בניינים או דברים אחרים.
 אי לכך אנחנו דורשים שאדמות אלה יוחזרו לבעליהן.

במדינה זו יש צדק ויש יושר. אנחנו מסתפקים
 ביושר. אנחנו מבקשים בכל לשון של בקשה. כפי שהוכחנו את עצמנו במשך
 27 שנות קיום המדינה ואת נאמנותנו, אנחנו מבקשים שאדמות אלה יוחזרו
 .4./

ח. אבו רביעה:

לנו ולרשותנו, ונקווה שבחיה להבא יותר טוב מאשר בתקופה האחרונה. איננו רוצים לפנות לבית-המשפט בענין זה, אם כי שערי בתי-המשפט פתוחים בפנינו, אלא מבקשים שהממשלה תתחשב בנו ותחזיר לנו את האדמות האלה בדרך טובה.

אם אתם רוצים הוכחות וראיות לפענות שלנו, אני מוכן להביא לישיבה הבאה אנשים שיוכיחו, כי אלה האדמות שלנו.

פ. פעיל: חלק מהשטחים, שכיום אינם במצאים בהתיישבות יהודית, עירונית או קיבוצית או דבר אחר, היום אינם בידי סינהל מקרקעי ישראל, אלא בידי חברה, שאיני זוכר כרגע את שמה, והיא מחכירה אותה לעיבוד לאזרחים. אותן האדמות שלקחו מהבידואים מותרים להם עכשיו לעיבוד בחכירה, וסדור במאות או אלפי דונמים מאותן האדמות. רצוי שהוועדה תדע על כך.

הי"ר י. הורביץ: אמתול הסכמנו להזמין כמה שייכים כדי לשמוע את הטיעונים שלהם. אחרי ששטע את דבריהם נשמע את נציגי המשרדים הצוגעים בדבר, ואז נחליט כיצד לסטל בנושא.

ש"ר אברהים אבו רבייק:

לפני שאעבור לדבר על הנושא של סכר הקרקעות בנגב, ברשותכם אני מבקש להקדים כמה מלים.

המצב של שבטי הבידואים בנגב הוא, שחלק מהבידואים הם פליטים בנגב; לעומת זה חלק שני של הבידואים יש להם בעלות על קרקעות בנגב. אנחנו טייגים את הסכיצת של הבידואים בנגב שמטרו להם אדמות במקום להכירה תסורת משלום. היום מהכירים גם את האדמות שלהם וגם לוקחים מהם את האדמות שמטרו להם בחכירה תסורת משלום.

קודם לכן היה מצב שכאשר עזבנו את האדמות שלנו קיבלנו אדמות אחרות תסורת בחכירה ובמשלום. לא רק שנשלו אותנו מאדמותינו, אלא מותרים גם את האדמות שאנחנו קיבלנו בחכירה.

צריך להתחשב במצבנו, היות ואין אנו באותו מצב של הפליטים שיושבים בנגב או בעזה. כולנו שייכים לשבטים שרבות מהאדמות האלה היו שייכות להם, אם זה שבט אבו-עפר, או שבט אלטבע. גם ממני לקחו את האדמות שלי ושלחו אותי לגור בשבט אלטבע, ואת האדמות שלי מטרו לשבט של טוליימן. שאלתי: למה זה? אמרו לי: אין לך אדמה. הם הוסיפו טענה שאנחנו מתרבים והאדמה לא מתרבה. האמת היא שהם הפכו את האדמה לקש וסגרו אותן. לעומת זה יש חלק מהבידואים שקיבלו רק 50,000 דונם, או 30,000 דונם או 20,000 דונם, ולעומתם יש כאלה שקיבלו 85,000 דונם.

הי"ר י. הורביץ: מי נתן להם?

ש"ר אברהים אבו רבייק: משרד החקלאות. לסרות שהאנשים שהאדמות האלה רשומות בבעלותן לא קיבלו אפילו דונם אחד. אלה שקיבלו את האדמות מועגים שהממשלה נתנה להם אותן. גם זמנו של ויצמן המנוח ובן-גוריון המנוח לא ערערו על 85,000 דונם. אנשי השבטים הולכים לעשות שותפות אתם, והם אינם משתתפים. במקום להוסיף ירדים מוסיפים אויבים בגלל האדמות. לטובה הצער לוקחים את האדמות מאדם שמתגורר באדמות האלה למעלה מ-20 שנה.

הינ"ר י. הורביץ: מוסרים את האדמות לסרעה, לזריעה או לדבר אחר?

ש"ר אברהם אבו רמייק: לחקלאות. מהרוב הגדול שלנו לקחו את האדמות לפי שמות, אבל בעלי השמות בעצמם אינם יודעים איפה האדמות שלהם. מי שמעוניין באדמותיו דווקא סמנו להגיש ראיות. הוא מגיש 200 או 300 שמות ולא נותנים לו את האדמות.

ס. דרובלפ: למי מגישים את השמות?

ש"ר אברהם אבו רמייק: למשרד החקלאות. ייתכן שבעלי האדמות האלה אינן להם ידיעה על כך. ישנו שבט של גדיראת אלסנע שלאדמות שלו הביאו את השבט של אבו חסיחאלסנע. יוצא שיודים של יושבים על 350,000 דונם שלו, והם כאילו לקחו את האדמות שלו, ולא עצמו אין אפילו חלקת אדמה קטנה.

זה זמן רב שאנחנו סובלים מדבר זה. אין משרד ממשלתי אחד שלא פנינו אליו בענין זה. אני יודע היטב שאנחנו יושבים עכשיו במקום שבו היושר והצדק של המדינה. לא כל יום אנחנו סוזמנים לבוא לכנסת, ואנחנו רוצים לנצל הזדמנות זו כדי להבהיר לכם את המצב לאמיתו. העושה והקיפוח אינם יכולים להשאר כך לנצח. אנחנו חיים שם מתוך הרגשת קיפוח, והאמת כפי שהיא מוצגת לכם אינה בהתאם למציאות במקום.

בטיוט דברי אני רוצה לבקש מחברי הוועדה הזאת ומחברי הכנסת לשבת עם נציגי הבידואים שלפחות מחציתם מקופחים. אין ייתכן שאדמות שלקחו מאתנו מוסרים אותן למישהו אחר? גם את האדמות שלי, שאני חי עליהן עשרות שנים, רוצים לסטור למישהו אחר. אנחנו מבקשים שוויון וצדק, ומבקש שתראו את רצינות המצב שבו אנחנו חיים וסובלים מאד.

אלעקבי צורי חסן: אני מחדש את ההזמנה לחברי ועדת הכלכלה של הכנסת לבקר בנגב, ואני מקווה שהביקור יתקיים בהקדם, על-מנת שתראו מקרוב את אי-הצדק שנגרם.

הכנתי כאן תזכיר בענין האדמות של הבידואים בנגב, וברשותכם אקרא אותו כאן בפניכם.

בראשית שנות ה-50 גורשו מספר שבטים מאדום-תימן בנגב על-ידי הממשל הצבאי, בהונאה. נאמר לראשי השבטים שעליהם לעבור זמנית לאיזור אחר משום שהשטח דרוש. לזבא לאימונים. הובטח אז לראשי השבטים שתוך זמן קצר יאפשרו להם לשוב חזרה לאדמותיהם. ההבטחה לאפשר לאותם שבטים לחזור לאדמותיהם לא מומשה, ובסך הזמן נתגלה הסוד, שכאן היתה השוואת הונאה מתוך מטת ניסול.

עוד נתגלה שאדמות הבידואים שגורשו נרשמו על שם רשות הפיתוח. לאחר פניות רבות של הבידואים מתוך סובלנות והתאפקות מירבית מצדם, הוקמה לשכת ההסדר מטעם משרד המשפטים, אשר קיבלה לידה את תביעות הבידואים לקצעות. הוועדה בדקה את התביעות בשטח, ובעקבות עבודות הסימון של עובדי לשכת ההסדר הוקמה ועדה ממשלתית להסדר.

ועדה זו הציעה כמה הצעות פשרה אשר הבידואים דחו אותן בשל היותן בלתי-מתקבלות על הדעת. הבידואים פנו לוועדת ההסדר בבקשה להחכיר להם את אותן האדמות שיש להם תביעות בעלות עליהן, ושהן פנויות. זאת בתנאי שעל-ידי הסדר זה לא ייפגע שום צד, שכן מצד אחד תוכר הבעלות על-ידי הראיות שתוגשנה; ומאידך יוכלו אותם הבידואים לקיים את עצמם מן הקרקעות, וישלמו דמי חכירה כנדרש.

אלעקבי נורי חסן:
(תורגם מערבית)

הגבירואים מבקשים לא להקצות את האדמות שלגביהן ישנה תביעת בעלות, לצרכי בנייה, שבן יש בזה מסום גישה חד-צדדית של קביעת עובדות בשטח על-ידי מינהל מקרקעי ישראל.

ברצוני להוסיף כאן, שהשבטים שגורשו בשנות ה-50 מהאדמות שלהם, הפינהו רוצה להכניס אותם לעיירות כדי לנשל אותם סופית. סוגעים משבטים רבים אפשרות לקבל אדמות בחכירה. זה אמור לגבי יותר סמחזית השבטים של הגבירואים בנגב.

אנחנו מבקשים מאד מהוועדה הנכבדה הזאת לתקן את העוול שנגרם לשבטים הגבירואים, אשר הוכיחו את נאמנותם למדינת ישראל במשך עשרות השנים שהמדינה קיימת.

שיר סולימן אלהונייל:
אני מבין את הוועדה ואת היושבים פה על שהואילן להזמין אותנו כדי לשמוע את טענותינו. אנחנו יודעים שהמקום הזה, הכנסת, מייצג את המדינה.

ברצוני לקבוע כאן, שאנחנו חלק בלתי נפרד מהערבים החיים בארץ. אנחנו משוכנעים שהצדק צריך להיראות גם בצפון וגם בדרום. אנחנו זוכרים שראשי המדינה, ויצמן המנוח, בן-גוריון המנוח ובן-צבי המנוח, התיידדו מאד עם השבט של אל הוזייל, שאנחנו חלק מסבו. והנה דוקא רבות מהאדמות שנגזלו הן של השבט אל הוזייל, אנחנו באים היום לגולל את מצבנו ואת בעלותינו, ואין ספק שהמדינה תכריע לטובת העניין שלנו.

אני אישית נהרסתי הרס רב, מפני שלא הלכתי בדרך אחרת, ולא פעלתי בניגוד לחוק ולצדק. זה 4 או 5 שנים שמשרד החקלאות לקח את האדמות שלי ונתן אותן לאחי. אותן האדמות שמשרד החקלאות לקח מסבי היו ברשותי ובחלקתי 18 שנה. אחריהן את כל האדמות שלי, וודאי ידוע לכם ששלחו אותי לבית-הסוהר בגלל הריסת בית שלי. כאשר ישבתי בבית הסוהר, במקום להגיש עזרה למשפחתי לקחו את האדמות שלי. את האדמות האלה קיבלתי מהמושל הצבאי ב-1951 במקום האדמות הקודמות שלי. כיוון שלא היתה לי אדמה לעבד הלכתי לעבוד כפקיד במס הכנסה.

רק אתמול בשעה 4 אחה"צ הודיעו לי שאני סוזמן לישיבה זו, ולא הספקתי להביא את כל המסמכים הרבים שיש אצלו בעניין האדמות שלי. במקום הזה שציינתי אותו קודם היתה מערה ששיפצתי אותה בסכום של 52,000 ל"י שהפכתי אותה לדיר לצאן, כדי להחזיק בה את הצאן.

ב-13.9 ניקר אצנו מר שמואל טולידנו והסבדתי לו את המצב, אבל אני חושש שאולי הוא לא הבין את הערבית שלי, או שלא הבין את דברי כראוי. אני חושב שנתור יועץ לראש המססלה הוא לא יכחיש את דברי.

המשפט נודי צריך לפני כשנתיים בעניין הריסת הבית. היות ואני הייתי בבחירות ברשימה של הליכוד, אני חושב שרוצים להתנדקם בי עכשיו. אני מבקש היום סוועדה נכבדה זו, שירכיבו ועדת משנה, בה ישתתפו נציגי כל המפלגות, על-מנת לבדוק את הדברים ושהאמת תתגלה. לא ייתכן שלעלושה שבטים אחרים יתנו אדמות שהוחרסו משבט אל הוזייל ומהשבט של אבו רביעה. יכולים את השבטים האחרים לקבוע במקום אחר.

ברצוני לעמוד על ענין הפיצויים. בתקופה של בצורת אנחנו מקבלים פיצויים ממשרד החקלאות באמצעות אריה פרת. הוא מעביר את הכספים לבנק למלאכה, והוא מוציא צ'קים אישיים שלו, ומתמקחים אתו, אם מישהו לא רוצה 100 ל"י הוא נותן לו 300 ל"י.

היו"ר י. הורביץ: אני מבקש שתסביר ענין זה, איך מתלקים את הפיצויים.

סיך סולימן אל הוזייל: בשנת בצורת כאשר מגיע השבון הפיצויים הולכים לאריה פרט, שמקבל את הכסף ממשרד האוצר או ממשרד התקלאות, אבל הוא נותן צ'קים פרטיים משלו.

גב' פ. אלבק: דבר כזה עוד לא שמענו.

היו"ר י. הורביץ: אני מבקש לקבל צילום של צ'ק כזה, כי זה ענין חשוב. מבקש לקבל אסמכתאות לדברים אלה.

א. זילברברג: עוד לא שמענו דבר כזה, שפקיד ממסלתי יתן צ'קים שלו.

סיך סולימן אל הוזייל: יש הוכחות לכך, אפשר לברוק את זה בחשבון בבנק. אפשר לקבל העתק ממשרד האוצר או ממשרד התקלאות.

היו"ר י. הורביץ: לא זו השאלה. בדרך-כלל מקבלים כסף ממשרדי הממשלה או על-ידי העברה מהחשב, שהוא הבנק של הממשלה; או על-ידי צ'ק של הסף מטעם המשרד הממשלתי הנוגע בדבר. כאן אתם אומרים שעובר ממסלתי מחלק צ'קעם פרטיים שלו? אני מבקש להבהיר דבר זה.

סיך סולימן אל הוזייל: פעם אחת באה אשה זקנה אחת ובנוכחותי ביקשה לקבל פיצויים שמגיע לה, ואז אריה אמר לבחור ההדרכה לתת לה צ'ק שלו. אני אביא את אלה שקיבלו צ'קים פרטיים כדי שיעידו.

סיך עודה אבו סריחאן: נביא את החשבון בבנק ותראה של מי החשבון.

סיך סולימן אל הוזייל: אני אישית כבר 4 או 5 שנים שלא קיבלתי פיצויים. יש לי משפט על הריסת הבית שעד עכשיו עוד לא הסתיים, למרות שזה קרוב לשנתיים, והייתי צריך לקחת עורך-דין. לפני 4 שנים באו אנשים ממשרד התקלאות והרסו לי 52 דונם, ואמרו לי שהאדמות האלה לא שלי. אחרי שחרשתי את האדמה לקחו אותה ממני. הלכתי לאריה פרט ושאלתי אם אני יכול לקבל את האדמות שלי, והוא אמר שאני לא אקבל כלום. מגיע לי 16,000 ל"י פיצויים. היתה ישיבה מסותפת שבה השתתפו אריה פרט, אורי מור ועוד איש אחד ממשרד התקלאות ואחד מהממשל הצבאי, אבל למרבה הצער נותנים אדמות למי שיש לו מפלגה גדולה יותר, למרות שהמפלגה שלי לא קטנה. נותנים למי שיש שקרוב לצלחת. בישיבה ההיא החליטו לא לתת לי אדמה אחרת ולקחת את האדמה שבבעלותי. קיבלתי הודעה ש-45 דונם האחרונים שיש לי רוצים להחרים אותם.

אני מדבר על האינטרסים שנוגעים למדוואים באופן כללי, כי הבידואים נמצאים במצב יוצא דופן, ויש להצטרף על כך.

הדרך היחידה לברר את הענין, שהוועדה תבוא לבקר במקום ותנסה להציע פתרון. איננו רוצים שיוציאו את שמנו לרעה.

היו"ר י. הורביץ: אנחנו לא באים לחקור, ולא נכנס לפרטים; אנחנו מבקשים לקבל אינפורמציה וטענות בסיסיות. ייתכן שנחליט לחזור ועדת משנה של ועדת הכלכלה של הכנסת, לבדיקה ולטיפול בבעיה זו, שתפגש עם נציגים ועם נציגי משרדי הממשלה הנוגעים בדבר. נבקש לשתף בבירורים גם את היועץ לעניני ערבים, ונבקש ממנו להביא לנו חוות דעת.

א. לבני: עד שווערת המסנה תוכל להגיע למסקנות יעבור זמן לא קצר, הייתי מבקש לדעת האם יש איזו בעיה בוערת שדורשת פתרון מיידי?

סיך א. אבו רקייק: הכרחי למנוע העברת האדמה, שנלקחה מאתנו, לאנשים אחרים, כדי שנספיק לעבד אותה לפני סיום העונה.

היו"ר י. הורביץ: השאלה היא האם היום אנחנו צריכים לפנות למשרד החקלאות או למשרד ממשלתי אחר, כדי לבדוק שוב את ענין החלוקה או החכרת הקרקעות, או שזה מאוחר מדי, כי האדמות כבר חולקו?

סיך א. אבו רקייק: הם חילקו את האדמות לקליינטים שלהם. החלטות לחוד ומעשים לחוד. ההחלטה במשרד החקלאות לחוד ומתן האדמות לחוד.

אני רוצה להבטיח ליו"ר שעשרות אלפי הדונמים שישנם בנגב, כולל האדמות הרשומות והנמצאות בבעלות של הבידואים, עשרות אלפי הדונמים יספיקו לא רק לבידואים, אלא גם ליהודים שירצו להתיישב בנגב. אם באים ואומרים לנו שהאדמות דרושות לצבא, אנחנו מוכנים להעמיד את אנשינו לדשות הצבא. בכל שבט בידואי יש אנשים שמשרתים בצבא. (הכוונה לגשמים).

א. לבני: יש שבט בנגב שלא קיבל הסנה לקראת החורף אדמה לזריעה?

אלקעבי נורי חסן: יש שבטים שלא קיבלו שום דבר. השבט שלי והשבט של תראבין אלסנע לא קיבלו כלום. אנחנו מבקשים שהשבטים שנושאו על אדמותיהם שלא להעביר אותם לבידואים שגורשו מאדמותיהם.

היו"ר י. הורביץ: אני מודה לכם מאד. חברי הוועדה יחליטו בסוף ישיבה זו איך לשפל בבעיה.

סיך א. אבו רקייק: אנחנו מודים לכם ומקווים שאנחנו מביאים היום בשורה טובה לבידואים בנגב.

היו"ר י. הורביץ: אני יכול להבטיח שום דבר, פרט לזה שנספל בבעיה, ונבדוק את הדברים.

סיך א. אבו רקייק: אנחנו מודים לכם שנתנם לכל אחד מאתנו, בלי התחשבות לאיזו מפלגה הוא שייך, להסביר את מצבנו ועמדתנו.

(נציגי שבטי הבידואים בנגב עוזבים.)

גב' פ. אלבק: לפני שאעבור לנושא עצמו, ברצוני להקדים ולומר שהרבה מאד מהדברים ששמענו היום, הם על נושאים מאד שפציפיים שאינם מוכרים לי, והם מחייבים בדיקה.

אני אתיחס לנושא המרכזי שעליו דובר במסגרת ההצעה לסדר-היום, וזה הנושא של הסדר מקרקעים בנגב; ובמידה מסויימת זה גם מה שהביא לכך שהתעוררו הטענות והרעיון שצריך לקיים בדיקות ובידורים בכנסת ובמקומות אחרים.

גב' פ. אלבק:

הגענו להסדר מקרקעים בנגב הצפוני, זה האיזור שבו יושבים הבידואים של הנגב, כמעט בסוף הסדר המקרקעים של כל שטח מדינת-ישראל. הסדר המקרקעים לאמיתו של דבר נעשה זה קרוב ל-50 שנה; עוד בזמן הבריטים, ומטרתו לעבור על כל חלקת קרקע בארץ, ולראות למי יש זכות עליה. זה במטרה לתת לאזרח את השירות שהוא ירע ואחרים ידעו, לפי רישום בטאבו מה שייך למי. כאשר אדם רוצה לקנות בית או מגרש או קרקע הקלאיט הוא הולך לטאבו ובודק ויודע למי זה שייך. מה שרשום בטאבו יהיה אמין ונטוח, שאמנם זה שמכר היה הבעלים של המקרקעים, ולא יבוא מישהו ויטל אתו, כי הוא קנה ממישהו שזה אינו שייך לו.

בשני ל זה נעשה הסדר המקרקעים, תוך שעברו מתלקה לחלקה ורושמים למי יש זכויות בעלים, ואם יש חילוקי-דעות מביאים זאת לדיון בבית-המשפט. למעשה כמעט כל שטח הארץ עבר הסדר מקרקעים, והנגב הצפוני הוא כמעט האחרון בתור. בנגב הצפוני, שהוא שטח של 300 מליון דונם בערך, כלול האיזור של סייג, שבו יושבים כ-30,000 עד 40,000 בידואים של הנגב. כל הנגב יש בו בערך 1.5 מליון דונם, וכ-40,000 בידואים מפוזרים בו על פני כל השטח.

כאשר הגענו להסדר המקרקעים באיזור הזה, ביקשנו שכל אחד יגיש תביעה על מה יש לו בעלות, והוגשו 3000 תביעות בערך של בידואים, וב-3000 תביעות אלה תובעים שטח של 1.5 מליון דונם בערך. לכן, כאשר מתייחסים לבעיה זו צריך לזכור את סדר הגודל שבנ מדובר. זה מצד אחד. מצד שני, כאשר התחילו לעשות את ההסדר באיזור זה, התעוררה מיד המחשבה - ועוד הרבה לפני שהבידואים עזרו אותה - ביוזמתו הברוכה של מר שמואל טולידנו, שאמר: בכל-זאת מגיעים לאיזורים של הבידואים, שכפי ששמעתם כבר, וזה גם נכון, הם תמיד שיתפו פעולה עם מדינת-ישראל; הם היו ידידים; היו יחסים טובים ותמיד נפגדנו בהם. אנחנו רוצים לשמור על היחסים הטובים. אנחנו רוצים גם לעזור להם; רוצים לבוא לקראתם, ולא רוצים להגיע למתיחות אתם. רבים מבניהם משרתים בצה"ל, ובכלל הם אזרחים טובים של מדינת-ישראל, ומדינת-ישראל רוצה להיות טובה אליהם. הרצון הוא לבוא לקראתם ולא להגיע לחילוקי-דעות. אם כי ברור שמבחינה משפטית 1.5 מליון דונם שהם תובעים, הם לא שלהם. לכן כאשר יבוא הסדר קרקעות וייעשה הרישום ויחלקו את האדמות, מה שיקרה הוא, שלא ירשמו על שםם, אלא על שם המדינה, כי לפי החוק זה לא שלהם.

קודם-כל, ישנו הדבר הזה שהם אומרים כי הם יושבים שם מזמן התורכים. כאן עלי לציין ראשית, שרק חלק קטן מהם הם זאצאים של אלה שעברו בזמן התורכים ונמצאים בכלל במדינת-ישראל. השטח שהוא היום מדינת-ישראל עבר לתחום המדינה כאשר מר ביתם עזבו את שטח מדינת-ישראל. אפילו אם נתייחס למה שהיה להוריהם בזמן המנדאט, ונשארו יורשים, מרבית השטח הוא דוקא לא של אלה שנמצאים כאן היום.

אבל יש גם הרבה יותר מזה, השטח גם לא היה לא של הוריהם, ולא של אלה שקדמו להם בזמן התורכים ובזמן המנדאט.

פה צריך לזכור שני דברים: יש צד משפטי ויש צד סוציולוגי. המשמעות של המלה בידואים שהם נוודים. הבידואי זה ההיפך מהפלאח. הפלאח הוא האיכר שמעבד את אדמתו וגר במקום; יש לו אדמה משלו, אותה הוא מעבד ועליה הוא יגור. בידואי זה בדיוק ההיפך.

א. לבני: רוב הפלאחים במדינת-ישראל יושבים גם על אדמות שהן לא שלהם, אלא של חברת ניר.

גב' פ. אלבק: נכון, אבל הם יושבים על אדמה מסויימת, גרים עליה ומעבדים אותה. הבידואים הם במהותם נוודים, ועוברים ממקום למקום עם אוהלים והרכוש שלהם. לאן שהם מגיעים הם נוטים

גב' פ. אלבק:

את האוהל שלהם, ושט הם נשארים. אין להם ארמה שאותה הם מעבדים ואליה הם קשורים. להיפך, הרעיון של הבידואי שכל פעם הוא במקום אחר, ולכן הם גרים באוהל ולא בבית מוצק.

ח. אבו רביעה: אני מבקש להעמיד את גב' אלבק על האמת, הבידואים שוב אינם נוודים יותר.

גב' פ. אלבק: נכון שהשלב הסוציולוגי הזה כפי שהוא היה פעם, היום הוא לא כך. הבידואים הם בשלב מעבר, לפי החוק במדינת-ישראל, מתאי נוודים לחיים של התיישבות של קבע בכפרים ובערים, כמו שאנשים שאינם בידואים רגילים לחיות. זה מתבטא גם בזה, שהם עוברים למקצועות אחרים. יש בין הבידואים בנגב קבלנים, פועלים, ויש גם שעובדים בעיר. בעיקר זה מתבטא שהם עוברים ממגורים באוהל, שאתו היו עוברים מקום למקום, למגורים של קבע, בבניינים מתאימים, והם מעבדים גם את האדמות באותם המקומות, כי הם מפסיקים לנדוד. זה שלב בתהליך מעבר להתיישבות של קבע ממש. כפי שהיו בעבר נוטים אוהל ככל מקום אליו הגיעו - ועדיין רבים מהבידואים בנגב גרים באוהל - התחילו להקים בתים, אבל גם הקרקעות שאליהן הגיעו לא היו שלהם. אותם 1.5 מליון דונם שבהם גרו במפוזר והיו נוודים בהם, הם מתבייתים באותם השטחים, בלי שהיו להם זכויות כשטחים אלה. זה יביע אוליזה שבעוד כמה דורות בכלל ירצו לגור בכפרים ובערים, כי עכשיו הגיעו לשלב של בנייה מוצקה במקום בו הם נמצאים.

היו"ר י. הורביץ: יש איזורים בצפון ששם זה כבר מתאמת. בסביבות נהלל יש בידואים שיושבים שם ישוג קבע.

גב' פ. אלבק: הגליל הוא קצת יותר מתקדם, כמו שהנגב יותר מתקדם מסיני.

ח. אבו רביעה: הבידואים בגליל אינם דומים לבידואים בנגב. הבידואים בגליל אינם יושבים על אדמות שלהם, בו בזמן שהבידואים בנגב יושבים על אדמות שלהם.

גב' פ. אלבק: כאשר הם אומרים שהם יושבים 100 שנה באדמות אלה, נכון שזה 100 שנה שהם התחילו להסתובב באדמות אלה, אבל המעבר מהסתובבות במפוזר וריכוז במקום שבו הם יושבים, עדיין בתהליך מעבר ממש. גם היום הם גונים במפוזר על שטח גדול, בלי יחס לשטחים שהם יושבים עליהם.

ע. הדר: מה ההבדל בין 3000 התביעות סדורשות 1.5 מליון דונם, ובין 40,000 הבידואים שיושבים בשטח הנגב?

גב' פ. אלבק: 3000 אלה ראשי שבטים בוודים; 40,000 אלה נפשות באיזור. לכל אחד יש תביעה. יש טכא שמגיש תביעה ויש נכד שמגיש תביעה. הם אומרים שכל האדמות שעליהן הם המתווכים במפוזר זה 1.5 מליון דונם שהם תובעים. אילו היה מדובר בנוודים שחיים כמו שהם היו בתקופה שבה הם דורשים, אף אחד לא היה מעלה על דעתו שהאדמות שלהם. להיפך, אילו היו בשלב של התיישבות קבע טכאיים בעיירות, בערים ובכפרים, שוב לא היו בעיות. היו אומרים להם, שהם יושבים במשבצת מסויימת, אז מתוך 1.5 מליון דונם היו מוציאים 50,000 דונם למסרת מגורים וחקלאות לבידואים. הבעיה התעוררה כיוון שהגיעו לווסדר מקרקעים וצריך לקבוע את זכויות הבידואים בשלב שבין הנוודות מצד אחד, והתיישבות מסודרת מצד שני. מבחינה משפטית לא ייתכן לומר שכל הקרקעות שלהם. ברור גם שמבחינת תכנון המדינה, כפי שהמדינה צריכה להיות, לא ייתכן לומר שמפני שהם הסתובבו במפוזר על 1.5 מליון דונם, שאותם 1.5 דונם יירשמו על שםם. פירוש הדבר שאף אחד לא יוכל לבוא

גב' פ. אלבק:

לשם, אם כי כאשר הם הסתובבו במפוזר גם אחרים יכלו לבוא לשם. אדם שעיבד קרקע במשך 15 שנה בלי שהיתה לו זכות (א. לבני: או חזקה) החזקה היתה אם היו עוסקים בחקלאות בקרקעות שהן מסביב לעיר או מסביב לכפר מסויים. אז הם רוכשים זכויות ויכולים בהסדר הקרקעות להגיד, שעיבדו עיבוד חקלאי רצוף של הקרקע 15 שנה, ומבקשים אותה, בתנאי - כפי שאמרתי - שזה קרקע מסביב לערים או בכפרים שעל ידם. וזה הרעיון שלפי קובעים משבצת חקלאית מסביב למקום ישוב. אבל כאשר מרובר באדמות שלמות החוק אוסר להיפך: מי שיעלה על אדמה שוממה, בלי שקיבל רשיון מהמוסדות ובלי שקנו את הקרקעות, או שהקרקע היתה שלו מבחינה חוקית, לא רוכש בזה שום זכויות.

ע. הדר: להבדיל מקרקעות שהן בטמון לעיר או כפר?

גב' פ. אלבק: הרעיון הוא שהקרקע מסביב לישוב מיועדת להיות משבצת חקלאית והיא מיועדת לישוב. כיוון שמקומות שהם רחוקים ממקומות ישוב מיועדים לא כעתודה חקלאית לאנשים בישוב הקיים, אלא אלה הן אדמות של המדינה כולה.

בענין זה ישנה פקודת קרקעות מנדטורית משנת 1929, וכאשר יצאה פקודה זו לא נקבע שמי שעיבד קרקע במקום שומם מעבד את הזכויות שלו. נקבע שם, כי מי שנמצא במקום שומם ויבוא וידרוש שהקרקע תירשם על שמו, ירשמו אותה בתנאי שהוא עיבד את האדמה כל השנים. אבל מי שלא יבוא ויירשם במועד שקבעה אותה הפקודה אסור לו לעלות לשם. זה מתוך מגמה שמקומות שוממים מיועדים להקמת ערים או כפרים או מפעלים, אפילו מפעלי תעשייה, כאשר אלה שטחים שוממים בתוך עשרות אלפי דונם, ומיועדים כעתודה לא לבודדים, אלא כאדמה של המדינה לפיתוח מבחינת תכנית האב של המדינה, ולא חלקת בוודות לאנשים בודדים.

אלה האלטרנטיבות שיש למדינה שהיא אחראית למה שהיא עושה, אם תקים ערים חדשות בשטח שומם שלא בתוך עיר או כפר שכבר בנויים. מי שהסתובב במקום אפילו היה במקום מספר שנים ועיבד את האדמה, כאשר יצאה הפקודה שקבעה את התאריך הקובע כשנת 1921, הוא יכול היה לקבל אותה אפילו בחינם, אבל מאותו תאריך ואילך נאמר שאסור לעלות על מקומות שוממים ולעבד אותם.

הבידואים למעשה עברו לעיבוד חקלאי בשלב הרבה יותר מאוחר. נכון שמה כמה עשרות שנים הם למעשה עוסקים בעיבוד הקרקעות, הרוב בחכירה ממינהל מקרקעי ישראל, כמו שיהודים מקבלים קרקעות לעיבוד חקלאי בחכירה. הבידואים עדיין מסתובבים בשטח, אבל בחלקם יושבים במקומות קבועים. צריך לזכור שחלק גדול מהם עד היום לא עלה, מי שיושב בבית קבוע זה ממש רק בשנים האחרונות. וכמובן שבנו את הבתים בלי רשיון, ולא רק שהאדמה לא שלהם. הם אינם מבקשים רשיונות לבנייה. אם היו עושים בנייה מתוכננת לא רק מבחינת הבעלות בקרקע, היו עושים כפרים ומתכננים מקומות ישוב בצורה מסודרת. זאת הממשלה הציעה לבידואים לפני 10 שנים, לפני שהתחיל הסדר הקרקעות באיזור, - להקים עיירות.

היו"ר י. הורביץ: מה קורה אם בית הוקם באופן בלתי חוקי?

גב' פ. אלבק: שמענו כאן דוגמה, שאדם שבאו להרוס בית שבנה בלי רשיון, עם צו הריסה מטעם בית המשפט, הוא התנגד בכוח, וכנראה התנגד בכוח כזה שהוא הוכנס לבית הסוהר. מדי פעם היו צווי הריסה של בתים שנבנו ללא רשיון.

ח. אגרו רביעה: אפני בנית בית עם וסיון ולא היו בעיות. אבל אפני מצטער שאת ללא רשות וללא הזדקת משנה את נושא הדין. אנחנו מדברים פה על קרקעות.

ש. טולידנו: יש היום בין 2000 ל-3000 מבנים שנבנו שלא כחוק, ויש צווי הריסה שאינם מנוצעים מפני שאין פתרון; בינתיים אין לאן להעביר אותם, ובינתיים יש עבירה על החוק של אלפי מבנים בלתי-חוקיים שצווי ההריסה לגביהם אינם מנוצעים.

הי"ר י"ג הרוביץ: אפני חושש שהורסים למישהו ולא לכולם, לכן שאלתי למי הרשו.

ש. טולידנו: יש עוד חמישה מפאי"ניקים שהרשו להם בתים שנבנו ללא וסיון, תמורת האתר הזה.

ח. אגרו רביעה: את הבעית של אפני הרשו.

גב' פ. אלבק: לפני למעלה מ-10 שנים התחיל הרעיון להכניז עיירות למגורים לבירואים, שחלקם עברו לעיירות. אבל זה שלב התחלתי, שתיים בצורות בחלקן, ואחרות בתכנון או במחשבה. הכוונה שיעברו לגור בעיירות ולא יהיו מפורזים על פני שטח שהוא ללא שום פדו פורציה למטפר האוכלוסיה, ולתת שירותים כמו שמדינה מודרנית נותנת לאזרחיה.

יותר מאוחר התעוררה בעיה אחרת בהסדר המקרקעים, שבכל-זאת לא ייתכן לומר לבירואים, שכל הקרקעות הן לא שלהם, וסילכו ויחפשו להם איפה לגור. לכן הוצע בזמנו לחפש רעיון מה ניתן לתת לבירואים כפתרון, שיהיה אמנם לפנים משורת הדין, אבל שיקח בחשבון שהמדינה רואה בהם אזרחים, והיא מעוניינת להוסיב אותם על אדמה ולתת להם הרגשה טובה. הוקמה ועדה בהרכב הבא: מר טולידנו או נציג המחלקה שלו; הי"ר ורובסקין ממנהל מקרקעי; מר גבאי, נציג מתוז הדרום וראש האגף, ואנשי שימשת כיו"ר הוועדה. לאחר ישירות רבות הציעה הוועדה הזאת הצעות מאד מפורטות לוועדת שרים שצריכה לספל בזה. ההצעות היו מעין בסיס להסכם לפנים משורת הדין עם כל הבירואים, למרות שזה לא מגיע להם. במסגרת משרד המשפטים אפני ממונה על המשפטים האזרחיים של המדינה; ועל כן הסדר המקרקעים, שהוא ענין של משפטים אזרחיים, הוא בגדר תעסוקתי.

ההצעות שהבאנו לוועדת השרים קבעו: א) זה יעלה למוינה 300 מליון לשי לפחות כפיצויים, ולמעשה זה יגיע ל-500 מליון לשי, בנוסף על האמצעים שמושקעים בבניית עיירות. ב) כ-100,000 דונם קרקע ואולי יותר, שיימסרו לבירואים. מינהל מקרקעי ישראל מעריך שזה יהיה יותר. יתר האדמה והפיצויים בכסף זה מגיע ל-1 מיליארד לשי. ג) הצעות אלה מביאות בחשבון ישוב 35,000 עד 50,000 בירואים.

אלה המלצות הוועדה שצור לא קיבלו אישור בדרג של שרים. אנחנו מעריכים שההוצאה ותמשך על פני 5 שנים מאיום שיתחילו לעבוד באופן אינדיבידואלי עם האנשים בשבטים. זה לא קל ואי-אפשר יהיה לגמור את הכל תוך זמן קצר.

נצטרך לבדוק אם ענין הצ'קים, כפי שהוצג כאן הוא נכון. ברור לי שאלה לא צ'קים פרטיים; אסור שיהיו צ'קים פרטיים, וצריך לשלם בצ'קים ממלתיים.

הצעות אלה של הוועדה בנויות על שלושה קריטר-יונים: א) מי שתובע בעלות על קרקע. לרובם אין בעלות. הפיצויים מוצע לתת לאלה שאין להם בעלות. מי שיש לו בעלות מקבל את הקרקע. אם הבירואי מוכיח בעלות על הקרקע, היא שלו. מי שתובע בעלות על קרקע והיא לא שלו, לפי מה שעובדו בשנות ה-40, וזה דבר שקל יחסית

גב' פ. אלבק:

לברוק אותו, כי באותה תקופה נעשו צילומי אויר של השטח, ואפשר לברוק אם האדמה היתה מעובדת או לא. צילומי אויר נעשו בתקופת מלחמת העולם השנייה. מי שהחזיק באדמה באותה תקופה יקבל פיצויים בגובה של 65% מהשווי של הקרקע בכסף, לפי ערך הקרקע כפי שהוא מוערך היום. אבל אם עלה ערך הקרקע כתוצאה מפיתוח אחרי קום מדינת-ישראל, יקבלו פיצויי לפי הערך שהיה לאדמה לולא הפיתוח. כלומר, אם באיזור שאז היה שומם והם עיבדו אותו, עכשיו עומדת העיר דימונה, זה לא מצדיק לתת להם פיצויים לפי ערך הקרקע היום, אלא לפי הערך אלמלא היו פעולות פיתוח של המדינה מאז קיומה.

הוועדה הציעה לקחת בחשבון מה שהיה ב-1924, אבל הבידואים העירו בצדק שיש לעשות הערכה מעודכנת. אם הדרג הממשלתי יאשר הצעת פשרה, תיעשה לאותו ערך הערכה חדשה. עד עכשיו לא בוצעו עיסקות, כי מדובר הכל באדמות המדינה.

יש גם הצעת פיצויים בקרקע. למי שיש מעל לפינימום מסויים, הוא יכול לקבל 20% משטח הקרקע פיצויים בקרקע, עד ההשלמה ל-50% פיצויים בכסף, לפי בחירתו. זה נתון לשיקול של הבידואי אם הוא מעדיף לקבל 20% בקרקע או מעדיף לקבל פיצוי בכסף. ההצעה הראשונה היתה 12.5%, אבל העלינו זאת ל-20% לאור ההערות של הבידואים. ייחסנו חשיבות מירבית להערות שלהם.

היו"ר י. הורביץ: אנחנו נבחר ועדת משנה שתכנס לפרטים. אני מציע כאן לעמוד רק על העקרונות.

פ. דרובלס: האם יש אמת בטענותם, כי ישנם בודדים אשר קיבלו 50%?

פ. רייך: עוד אין שום הסדר, איש עוד לא קיבל כלום.

י. יודין: בידואי שמעדיף פיצוי בקרקע, ההסדר הזה קובע את הדבר באופן אוטומטי בגלל גודל משבצת הקרקע, ושינוי דרכי החיים ל-31% בחתישבות קבע, או מטאירים מרחב מחייה להמשך הנוודות?

גב' פ. אלבק: זה תלוי בפתיישים בעיירות. מי שרוצה להשאר צורך אינו יכול לתבוע זכויות על קרקע.

יש לנו גם הצעה אלטרנטיבית לפי שמעדיף לא לקבל פיצוי של 20% בקרקע, הוא יכול לקבל שטח אדמה קטן יותר אבל עם הקצבה של פים. זה לבחירתו של הבידואי.

ע. הדר: זו הצעה יוצאת מן הכלל כאשר מדובר בפיתוח לטווח ארוך לבעיית הבידואים. כאן הוצגה בעיה עניינית לטווח קצר, והגב' אלבק אמרה שאינה מספלת בזה. הייתי מבקש שנשמע פרטים מה קורה לגבי העונה הקרובה.

י. פרנק: הבידואים אמרו כאן שהציעו להם שתי אלטרנטיבות, והם דחו את שתיהן. הייתי מבקש לדעת מה היו האלטרנטיבות ומה הם דרשו?

גב' פ. אלבק: זה כנראה פתיחם להמלצות של הוועדה המחוזית, שבינתיים שוננו, לאור ההערות שלהם. כאשר דאינו שכל כך חשוב להם הקרקע בבעלות, התלטנו לעבור מרעיון החכירה לרעיון הבעלות. מי שמחזיק באדמה במקום שהוא מחזיק יקבל 20% מהערך בכסף.

גב' פ. אלבק:

כונן לתת פיצויים למי שצריך לפנות מכנים או זכרים שהוקמו. תלוי כמה זמן הוא מתעסק בקרקע ועצם העובדה שהוא מתעסק בה היום, ייתנו פיצויים לאלה שעברו את האדמה בשנות ה-40, גם אם הועברו למקום אחר על-ידי הזרוע ששמענו עליהם. יש בנוב איזורים שנסגרו מכל-מיני סיבות, ומי שעבר לאיזור אחר יקבל פיצוי כאילו הוא עדיין יושב באיזור שהוא עיכו בשנות ה-40, למרות שהוא הפסיק את עיבוד האדמה, כי הם טענו שהם עברו מהמקום שלא ברצונם.

היו"ר י. הורביץ:

אני מודה מאד על האינפורמציה שקיבלנו. מה שנראה שישנה מדיניות למסלה, וישנה בדיקה מי בעל הקרקע, למי יש זכות עליה ואילו זכויות. מה שהייתי מבקש לדעת הוא, מה הקריטריונים שלפיהם קרבעים, והאם ישנם קריטריונים ברורים למי נותנים; באיזה מחיר; אילו זכויות מקנים להם? אנתנו בבקשה את ועדת המסנה לבדוק את כל הפרטים האלה, ואת הסענות שהן אולי לא רק נחלת הבידואים בנוב. אולי כל אחד מאתנו יחשוב שאלה קריטריונים לא צורקים צריך לתקן את המעוות.

פ. טולידנו:

זה נושא חשוב מאד, ולפי דעתי זהה בעיה לאומית מסלכתית ממדרגה ראשונה. זה שנים שאני עוסק בשטח זה, ואיני חושב שנתקלתי בבעיה כל כך קשה ומטורבנת כמו הסדר המקרקעים. זו בעיה קשה לגופה, מסובכת ואפשר לראות אותה באור זה או אחר. הדעה בציבור היא שאין רצון לבוא לידי קונפליקט בעניין זה, אבל לא בכל מחיר. אם הצריחה היא בין קונפליקט לבין מתן 1.5 סיליון רוזם קרקע, אין ברירה אלא ללכת לקונפליקט. הרצון של הבידואים תלוי בהרבה במידת כושרנו לשכנע אותם שההצעה שלנו הולמת. אני חושב שהיא הולמת ואפילו יותר מדי רחבת לג לעתים. היו לי ויכוחים עם מזכיר המ"מ ועם הה"כ תלמי, אני חושב שפה נעשה מבסיסום שאפשר. אם הבידואים יראו שאין מה עניין על ספליגה זו או אחרת, נוכל לבוא איתם להסכם.

בנושא זה הסיפול נעשה לא מתוך ראייה מפלגתית צרה. יש הרבה סטוענים שהחלוקה לא צודקת, ויש הצעות להתכרה במשה שדרים, לא רק מינהל מקרקעי ישראל, אבל לא מולם בטוחים שזה נכון. יש עדיפות לגשמים. יש אומרים: מה ההבדל בין הגשמים לבין בעלי קרקע אחרים? יש עדיפות לגיל מסויים, יש שאלה אם הסענות יכזו לזת להינות מצודקות, לא מפני שהוא שייך לגוף זה או אחר. ערבי מנהיל מבחינתנו הוא יותר רחוק מההגדרות מכל ערבי אחר.

מתוך הנסיון אני יכול להגיד: לא היו לנו הרבה ערבים שסבורים, כי מפני שהם עברו לגת"ל, ועברו לקיצוניות של גורמים שליליים, הרסו להם בתים. בעניין הריסת המבנים ישבנו ימים עם המסונה על המחוז, כדי לחשוב מה ופי, והחלטנו על הריסת כמה מבנים בלבד, כדי שתהיה בזה התראה לשבטים השונים. החלוקה של הקרקעות איננה על רקע זה. אין פה שום רקע של השתייכות מפלגתית. זו לא אמת.

היו"ר י. הורביץ:

השטעות של הדברים שלכם, שרוב השבטים בקורבים למסטר?

פ. טולידנו:

רוב השבטים מקורבים למסטר. מטבע הדברים שם מקבלים לא בגלל זה שהם מקורבים למסטר, אלא מפני שהם רוב. אני מצטער שלישיכה היום לא זומנו נציגים של השבטים הגדולים, לפי דעתי זה מישגה, אם מותר לי להעיר. הם סוענים נגד ההסדר.

צריך להכנס לכל נושא ולכל בעיה. החשוב להכנס לזה כגוף מסלכתי. אם תוכיחו במקרה אחד שנעשתה איזו שהיא העדפה אם בחכירה או בהריסה על רקע שאינו שייך לגופו של עניין, אני מוכן לעמוד בפני כל פורום. אין ראייה כזאת.

א. לבני: אנתנו חיים באסליה שהממשל הצבאי בוטל ב-1950.

ש. טולידנו: אין ממשל צבאי בנגב. יש סגן אלוף שהוא מפקד צבאי, לא של איזור הבידואים. הוא משתתף בוועדה, כי יש מאות גשמים, ורוצים לשמוע את דעתו בענין ההקלות להם. אנתנו מצדיפים את הגשמים? מה לעשות שרוב הגשמים שייכים לשבטים שקרובים למסטר? (מ. דרובלס: אולי זה לא מקרה?) זה לא כבוד, מי שצריך להיות גשש צריך לחפש אותם.

לסיכום, זו בעיה מאד מסובכת, מאד רגשית. אני מאד חושש ממה שהולך בשבטים של הבידואים. שמענו כאן על ההוגשה, וזו הרגשת אמת, כאילו אנתנו עושקים אותם. אם לא נצליח כולנו לשכנע אותם שזה לא עושק, אלא הסדר הקרקעות בנגב, הם יתקופפו. וזה לא טוב.

הם אופרים שבעד שני דברים הם נושאים בחרב: כבוד האשה וכבוד האדמה. זה גכון כאשר מדובר באדמה. יש צורך כאן בחכמת חיים, אין נדע להביא אותם למסקנה הנכונה, שאין כאן עושק; להיות מוכנים לשלם סכומי צנק שלא מוכרחים. היו שרים וחברים שחשבו, שאם רצון טוב כזה עולה לנו כל-כך הרבה, זה יותר מדי. נלך לפי החוק. היו משפטים והם הפסידו במשפטים. אם יוצר מצב שגם נשלם והם גם לא יהיו מרוצים, יש סימן שאלה גדול אם כדאית כל הפשרה. הפשרה היא פתוך רצון לתת פשה כדי לקבל רצון טוב. רצון טוב נקבל אם נצליח לשכנע שאין כאן עושק, וזה מטפ"ם וכל המפלגות שבמסטר.

זו מערכת מסובכת מאד והתוצאה בנגב היא במצב לא טוב מבחינתנו. מצד שני יש שם הסתה, והפת"ח קורא להם לעלות על בריקות בנושא הקרקעי. בנושא הקרקעי יש צרות גם בצפון; יש שם צרות צרורות, וזה הופך למקהלה גדולה של אוייבים לנו, אם לא נפתור בעיה זו.

מ. ריין: אני חושב שמר טולידנו אמר כל מה שיש להגיד. הבעיה היסודית היא בעיה לטווח ארוך, ואנתנו ברעה שצריך לפתור אותה בצורה שמר טולידנו הסביר. מה שלא יהיה, לגבי הבעיה שהועלתה כאן מצד כמה משפחות, ברור שהדרישה להחכרות לעולם, זה מפני שהאוכלוסיה גדלה, והיא גדולה יותר ממה שיש קרקעות. הוועדה דנה בזה ובשנים האחרונות הרשנו בעצמנו קרקעות בשביל לאפשר חלוקה. יש קריטריונים ברורים לחלוקה ואין בהם הפלייה. יש עדיפות לגשמים. יש תופעות אצלם שהיתה לשבט אדמה ופסרו אותה לאחרים. זה לא כל כך פשוט. ההכרעות נעשו לפי מיטב השיפוט של ועדה עליונה של אנשים שמכירים את השטח. כל בידואי יודע שהוא יכול לערער אם הוא רואה את עצמו נפגע. לא הגיעו ערעורים.

לנו ברור שבענין זה של הקרקעות טבעי שיהיו טענות, היות ולא כל אחד יכול לקבל מה שהוא רוצה. במסגרת הפעולה שלנו העמדנו עשרות אלפי דונם בשנים האחרונות בשביל להגיע לחלוקה יותר טובה. אלה שהיה להם יותר וחילקו זאת ליותר אנשים חושבים כאילו זה לרעתם. יכול להיות שלמישהו היו 500 דונם והיום יש לו פחות. אף אחד לא קיבל 85 דונם. (גב' פ. אלבק: אולי בשביל כל השבט).

היו"ר י. הורביץ: ולעומתו שבט אחר לא קיבל כלום?

גב' פ. אלבק: לא קיים אף שבט שלא קיבל כלום.

מ. ריין: יש היום הרבה יותר דגש על הנכונות לדון עם הבידואי הבודד, בהתחלת הפדינה דנו עם שבטים וזה גרם ליותר עיוותים. היום כמעט כל החוזים הם עם הבידואי הבודד. זה לא קל, אבל בזה מצאנו דרך יותר טובה ויותר יעילה. איני מקבל

פ. ריין:

אנחנו חושבים שדברים אלה נעשו ללא הפלייה;
הדברים נמצאים בשיפור מתמיד, ובאופן כללי, את הסענות שנשמעו כאן -
כפי שאמר מר טולידנו - אינני מקבל.

אותו דבר בענין ההריסות. זה נעשה רק על-ידי
צד של בית-משפט תוך שיתוף המסונה על המחוז. ברור שאי-אפשר להרוס
את כל הצריפים שנבנו שלא כחוק. מנסים להתרכז בבנייה קשה, אבל את
הסענה של הפלייה איני מקבל. אם יש מקרה ברור של הפלייה, ניתן לבדוק
אותו.

היו"ר י. הורביץ:

אני מתושם מדברי מר טולידנו, שזה ענין לאומי
מדרגה ראשונה. אני חושש שישנה סכנה, כי תמיד
אפשר להשתמש בנימוק הבטחוני. כולנו חרדים להתערערות היחסים עם הצידואי
מי כמונו יודע עד כמה זה נושא רגיש, אולי גם בגלל המשגים שלנו הרגישות
עולה וצומחת. לא במקרה קורה מה שקורה בנצרת וביפו. אולי לנו יש איזה
חלק בזה. לא תמיד אני בטוח שהשיקול הוא לאומי, הוא יכול להיחפז
לאנטי-לאומי.

אני מציע להשאיר את בירור הפרטים לוועדת המשנה.

א. לבני:

ממר טולידנו למדנו שהמצב חמור. לא ידעתי
שאתרים בוחשים בקדירה. אם יש מישהו שחושב,
שהוא לא קיבל השנה אדמה כפי שמגיע לו, אפילו אם זה בידואי בודד ולא
שטח, אני מציע שלקראת העונה הזאת - מבלי שזה יהווה תקדים לעתיד -
לתת לו חלקת אדמה, לפני משורת הדין.

גב' פ. אלביץ:

האדמה בכלל עוד לא חולקה, זה יהיה רק לקראת
העונה הבאה.

פ. ריין:

למי שיש טענות יכול להגיש ערעור, ואנחנו נעביר
אותו לאן שצריך.

ה. אבו רביעה:

אני יודע שהבעיה אינה קלה, לא לממשלה ולא
לבידואים. בגלל השעה המאוחרת, וטאחד שקוראים
לנו לישיבת מליאה הכנסת, לא אכנס להסברים שיקחו הרבה זמן. ברצוני
רק להזכיר ולהדגיש לדברי הגב' אלביץ, שהבידואים שוב אינם נזודים.
איני נגד הוועדה שדנה בענין הכידואים, ואני בטוח שאם ועדת המשנה
תבקר בנגב, היא תחזור ותאמר שמשרדי הממשלה שם הם בסדר גמור מכל הבחינות.
אבל יש לבדוק את הדברים, כי מה שנאמר כאן הוא לא פשוט. אני מבקש
להשתתף בישיבות של ועדת המשנה.

היו"ר י. הורביץ:

הוועדה תזמין אותך לישיבותיה באופן קבוע, כחבר
ועדת הכלכלה. אני רוצה להציע הרכב של ועדה, שתבדוק את כל
הפרטים ותפגש עם מי שתמצא לנכון להפגש. אני מציע 4 חברי הקואליציה
ו-3 חברי הליכוד.

הרכב ועדת המשנה:

א. ליבני (היו"ר); י. יודין; א. אבטבי;
א. זילברברג; ע. הדר; י. כהן; מ. גרופר

ההצעה נתקבלה.

פ. דרובלס:
לפני מספר חדשים דנה ועדת הכלכלה בנושא של מושב שתולה בגליל, והיא הטיקה מסקנות שנתקבלו פה אחד על דעת כל חברי הוועדה. משום-מה שר החקלאות כנראה אינו יכול לבצע את המלצות ועדת הכלכלה. לפני כשבועיים החלטנו להזמין את שר החקלאות לוועדת הכלכלה, כדי שיסביר מדוע אינו מבצע את המלצות הוועדה, לפרות שהן נתקבלו פה אחד. ידוע לי שהשר אינו רוצה להופיע בפני הוועדה.

היות והבעיה חריפה ביותר, והאנשים עומדים לקחת את נשיהם וילדיהם ולבוא להפגין, אני מציע שנודיע ליו"ר הכנסת, ששר החקלאות מבזה את ועדת הכלכלה, ומסרב להופיע בפניה.

א. זילברברג: אני מציע שהיו"ר ידבר אישית עם שר החקלאות.

היו"ר י. הורביץ: קיבלנו תשובה שהשר אינו יכול לבוא. אני מוכן לדבר אתו, אבל אם יתברר שהשר לא יבוא, אני מציע שנביע את מורת רוחנו ונגנה את שר החקלאות שאינו מקבל המלצות הוועדה, אשר נתקבלו פה אחד.

פ. חריש: הייתי מבקש לדעת מי דיבר עם השר?

היו"ר י. הורביץ: המזכירה דיברה בשמי.

א. זילברברג: אם היו"ר ידבר עם השר איני מאמין שהוא יסרב לבוא.

פ. דרובלס: זה נמשך כבר כל כך הרבה זמן. החלטנו כמה פעמים להזמין את שר החקלאות והוא סרב לבוא.

א. זילברברג: מושב שתולה שייך לתנועה מסויימת.

פ. דרובלס: מושב שתולה שייך לעם ישראל.

פ. חריש: עם כל הכבוד לאינפורמציה פנימית ובלתי-פורמלית שיש לכל מיני חברי הוועדה, אני מציע שנתייחס לענין כפי שצריך להתייחס. מבחינה פורמלית לא היתה שיחה עם שר החקלאות, אלא באמצעות תיווך. אני מציע שיו"ר הוועדה ידבר עם שר החקלאות, ויסביר לו את המצב.

היו"ר י. הורביץ: כך ייעשה.

פ. דרובלס: אם אחרי הישיבה מחר יתברר שהשר מסרב להופיע בפני הוועדה, אם כי פנינו כמה פעמים...

פ. חריש: לא היתה פניה פורמלית. דיווח על פניה לשר ועל סרובו לבוא צריך למסור היו"ר ולא חבר סיעת האופוזיציה. זו הערה לסדר הפורמלי.

א. זילברברג: לא כך מטפלים בוועדת הכלכלה בנושא, על-ידי זה שמביעים מורת רוח. זה לא שייך לטיפול של חבר ועדה זה או אחר.

פ. דרובלס: אני מביע מורת רוח על דברי תה"כ זילברברג, על טיפול בדברים.

א. זילברברג: מי הסמיך חבר הוועדה לספל בנושא בלי היו"ר?

מ. חריש: בשם הוועדה רק היו"ר מטפל, לא אני ולא חה"כ דרובלס.

מ. דרובלס: אני סגן על כבוד הוועדה.

היו"ר י. הורביץ: דיברתי עם שר החקלאות והוא הודיע שתוך שבועיים יבוא וכי מטפלים בדבר. קיבלנו עותק של מסקנות אחרות מאשר מסקנות ועדת הכלכלה. החלטנו שנזמין את שר החקלאות, את נציגי תנועת המושבים והסוכנות, לפדות שזה לא תפקידנו. התברר שער שלא תהיה פשרה במושב הוא אינו רוצה לבוא.

אדבר עם שר החקלאות, אבל אני רוצה להגיד לו, שאם הוא לא ייענה תהיינה תגובות.

הישיבה ננעלה בשעה 11.00